

ÇEVREBİLİM

Okumalarım

Zeki Z. Kırmızı

(2005-2025)

©

Açıklama

*Yazarların doğum tarihleri esas alınarak dizinlenmiştir.
Doğum tarihi bilinmeyen yazarlar ister istemez en arkaya
yerleştirilmiştir.*

Zeki Z. Kırmızı

İçindekiler

- **Göksel Demirer/ Tezcan E. Abay, Ed.:** Ekoloji Politik
- **Joel Kovel:** Doğanın Düşmanı: Kapitalizmin Sonu mu, Dünyanın Sonu mu?
- **Ian Angus:** Yeşilin Daha Kızıl Tonu
- **Ian Angus:** Antroposen'le Yüzleşmek: Fosil Kapitalizm ve Dünya Sisteminin Krizi
- **John Foster Bellamy:** Marx'ın Ekolojisi: Materyalizm ve Doğa
- **George Myerson:** Ekoloji ve Postmodernizmin Sonu
- **Cohen, Martin/ McKillop, Andrew:** Kıyamet Makinesi

GÖKSEL DEMİRER-TEZCAN E. ABAY, Ed.

Göksel Demirer-Tezcan E. Abay, Ed.; Foster, J. B./ Dursun, C./ Erdağı, B./ Robert, J; Ekoloji Politik, Özgür Üniversite Kitaplığı yayınları, Birinci basım, 2000, Ankara, 136 s.

Yapıt seçili 4 önemli makaleden oluşuyor.

J.B.Foster'in *Komünist Manifesto ve Çevre* adlı çalışması çevre konusunda Marksizm eleştirilerini Manifesto bağlamında yanıtlayan önemli bir yazı. Daha önce de önemli bir çalışmasını (yine çevre politikaları ve Marksizm'in çevre ile ilgisi hakkında) okumuştum.

C.Dursun'un *Çevre ve İnsan: Teorik Bir Yaklaşım* adlı çalışması da Marksizm eleştirilerini yanıtlama boyutu içeriyor. Emek süreci ve teknolojiyi çözümleyen yazar, tartışmalı sosyalist hukuk teorisinin yerini, odağına toplumsal dönüşümle birlikte yeni insanın yaratılmasını yerleştiren yeni bir hukuğun alması gerektiğini (*doğayla sözleşme*) öneriyor (Bkz. Serres).

B.Erdağı'nın *Ekolojik Bir Topluma Doğru*; teknoloji transferine ilginç ve doğru bir yaklaşım getirirken, çözümüne gerekirse *teknoloji reddi*'ni yerleştiriyor.

Yapıtın en önemli çalışması ise **J. Robert'in, *Algı Primatı ya da Bilimsel Kıyamet*** adlı yazısı. Kendi yaklaşımının evrimini ve deneyimlerini de aktaran Robert, bilimle gündelik algı ayrımının çevre sorunlarında doğurduğu handikapı vurguluyor. Bilimin ölçü kaygısı taşımadığını, sorunun bilimselleştirilmiş algı ortamında yeniden dillendirilmesi gerektiğini söylüyor. Çevre bilginin (epistemoloji) dilsel çözümlemesi de denebilecek çalışmanın önerisi **bireysel etik devrim** sayılabilir. Çok önemli bir yazı.

(2000-2005)

JOEL KOVEL (1936-2018, ABD)

Kovel, Joel; Doğanın Düşmanı: Kapitalizmin Sonu mu, Dünyanın Sonu mu? (2002), Çev. Gürol Koca Metis Yayınları, Birinci Basım, Haziran 2005, İstanbul, 333 s.

New York'ta öğretim üyeliği görevi yapan, bir dönem ABD Başkanlık seçimlerine aday olan, asıl uzmanlığı psikanaliz ve psikoterapi olmasına karşın siyaset ve ekolojiyle küresel ölçekte ilgili Joel Kovel'in yapıtı öncelikle sağlam, cesur söylemiyle, sonra da sıkı eleştirisiyle dikkatimi çekti. Bu eleştiri çalışma boyunca küresel ekosistemin başdüşmanı kapitalizme (ve özel mülkiyete) yönelmekle birlikte, değerini muhalif görünen ama varolan dizgeyi (sistem) doğrudan ya da dolaylı besleyen değişik toplumsal girişimlere de dokunmasından alıyor.

Bir kere yalana dolana sapmadan sorunu adıyla koyuyor ortaya: Sorun insanlık tarihinde hiç olmadığı denli birkaç yüzyıldır kapitalizm sorunudur ve yapısalıdır. İyileştirmeler, vb. ile dizgeyi çözüm olanaksızdır. Ya kapitalizm bitecek ya da dünya ekosistemi! Başka bir seçenek yok Kovel'e (ve elbette bana) göre.

Birinci bölümde (**Suçlu**) ekolojik krizi, tarihsel toplumsal derinliği içinde, örnekleriyle çözümleyen ve önümüze getiren Kovel, ikinci bölümü (**Doğa Üzerindeki Tahakküm**) ekolojilerin tarihine ve doğa üzerinde egemenlik anlayışlarına, siyasalarına ayırmış. Kendi yaklaşımını ise üçüncü bölümde (**Ekososyalizme Doğru**) geliştirmiş. Burada da öncelikle, bence yapıtının en önemli bölümü olarak, reel ekopolitikaların eleştirisini yapması çok önemliydi. Böylece bir çevre siyasetinin belli bir amaca başından bağlanmasının kaçınılmazlığını göstermiş oluyor. Yerel her türlü girişim (inisiyatif) evrensel bir toplum-çözümle ilişkilendirilmedikçe ve sorunun köküne kapitalizm (anomal, sermaye) eleştirisi ve çözümü konmadıkça başarısızlıkla sonuçlanacak, içselleştirilecektir küresel dizgece, her ne denli yararlı, haklı olsalar da.

Sorun şurada ki, geleceğin resmini çizmek her zaman günü ve geçmiş çözümlenmekten daha zordur. İş geleceğe ilmek atmaya gelince, aklın incelikli ve kandırıcı manevraları yetersiz kalmaktadır. Oysa Kovel'in ekopolitik stratejilerini belirlemekle yetinmeyip bir dizi devrimci taktik belirleme konusunda özel duyarlık gösterdiği ve bu kitabın aynı zamanda bir bildiri (manifesto) olduğu da bir o kadar açık. Önsözüne bir bakalım. Şöyle diyor: *"Ekolojik krizi sona erdirmek ile insanlığı terörden kurtarmanın (elbette buna süper gücün kurbanları üzerinde uyguladığı terör de dahil) aynı sürecin iki yüzü olduğu görülür. İkisi de imparatorluğu alt etmeyi, imparatorluğu alt etmek de doğa ve insan üzerindeki emperyalizmi yaratan şeyi yok etmeyi gerektirir. Bunun sanayi sistemimizi, dolayısıyla da bütün varlık biçimimizi baştan aşağı yeniden yapılandırmadanbaşarılamayacağını düşünmek*

yanılsamadan başka bir şey değildir. İster petrole dayalı olsun ister başka şeylere, emperyalizmin boyunduruğundan bugünkü düzen içinde kurtulmak mümkün değildir. Dolayısıyla, küresel ısınma ile ekolojik krizin diğer veçhelerinin üstesinden gelmek için gereken şeyler terörü yok etmek için de gereklidir. Fosil yakıt ekonomisine ihtiyaç duymayan, yani kitapta da belirtildiği üzere, sermayeyle ilişkisi olmayan bir dünya kurmamız gerekiyor.” (14)

Belki bir de şu konunun Kovel’de nasıl yeniden yorumlanacağı önemli olabilir: sermaye saltık yıkıcı bir toplumsal varlık mı? Kovel hemen hemen böyle düşünüyor bu yapıtında. (26,vd) Ama hoş olan ekososyalist bir toplum örnekçesi (model) oluşturması bir yandan.

Önemli bir çalışma ve güncel.

(2012)

IAN ANGUS (1945, Kanada)

Angus, Ian; Yeşilin Daha Kızıl Tonu (A Redder Shade of Green: Intersections of Science and Socialism, 2017), Çev. Nil Darılmaz, Efil Yayınları, Birinci basım, Haziran 2019, İstanbul, 224 s.

Ian Angus 1945 doğumlu, Kanadalı, etkin bir çevreci toplumcu (*sosyalist*), eylemci (*aktivist*). ‘*Ekososyalist*’ dergi *Climate and Capitalism*’in yöneticisi (editör). Önemli çalışmaları:

- **The Global Fight for Climate Justice** (İklim Adaleti Küresel Mücadele: Küresel Isınma ve Antikapitalist Yanıtlar Çevresel Yıkım, Direnç Kitaplar, 2009), Haz.
- **Too Many People?** Nüfus, Göçmenlik ve Çevre Krizi (Haymarket Books, 2011), Simon Butler ile.
- **Facing the Anthropocene: Fossil Capitalism and the Crisis of the Earth System** (Monthly Review Press, 2016)
- **A Redder Shade of Green: Intersections of Science and Socialism** (Monthly Review Press, 2017)

Okuduğum kitap, **Yeşilin Daha Kızıl Tonu: Bilim ve Sosyalizmin Kesişimleri**¹ kendisinin önemli yazılarından yaptığı bir seçki. Hemen 2 yıl sonra Türkçeye geçirilmiş, bunun için çevirmeni ve yayınevini kutlamak gerekir ama Türkçe basım için biraz daha özen gösterilebilirdi. Amaç aracı böylesi durumlarda bağışlatmaz. Ben Marksist bağlam içerisinde kalan, özellikle küresel sorunlarla ilgili yaklaşım ve yeni kavrama, kavramlaştırma girişimlerinden hoşlanıyorum. Çevre ve iklim sorunları konusunda kıyasıya bir kavram (terminoloji) ve anlama çabası, çatışmalarıyla birlikte tüm hızıyla sürüyor. Ian Angus’un çabasının önemini kitabı okuyunca kavradım, özellikle de insançağı (*antroposen*) kavramı (1873, Stoppani) konusunda sol içi tartışmaları da noktalaması açısından önemliydi. Angus’a göre: “*Antroposen, dünya tarihinin şu anki evresi için önerilen isimdir: İnsan faaliyetlerinin gezegeni, benzeri görülmemiş ve tehlikeli biçimde dönüştürdüğü bir zaman dilimi.*” (s.51) Ve kavramı Marksizmin savunması gerektiği görüşünde. Ben de katılıyorum kendisine. Aynı biçimde nüfus ve göç çözümlerlerini de doğru buluyorum. Bir küresel aymazlığa gönderme yapan karayergisel (*ironik*) tümcesini almakla yetineceğim: “*Endişelenme, mutlu ol. Teknolojik maharet kapitalizmi kendisinden koruyacaktır.*” (s.69) (2020)

¹ Ian Angus; **Yeşilin Daha Kızıl Tonu: Bilim ve Sosyalizmin Kesişimleri** (A Redder Shade of Green: Intersections of Science and Socialism, 2017), Efil y., Birinci basım, 2019, Ankara, 224 s.

*

Angus, Ian; Antroposen’le Yüzleşmek: Fosil Kapitalizm ve DünyaSisteminin Krizi (Facing the Anthropocene: Fossil Capitalism and the Crisis of the Earth System, 2016), **Çev. Nuray Onuk,** **Marx-21 yayınları, Birinci basım, Şubat 2021, İstanbul, 320 s.**

(2022)

JOHN FOSTER BELLAMY (1953, ABD)

Foster, John Bellamy; Marx'ın Ekolojisi: Materyalizm ve Doğa
(Marx's Ecology: Materialism and Nature, 1999), **Çev. Ercüment Özkaya,**
Epos Yayınları, Birinci basım, 2001, İstanbul, 350 s.

Oregon Üniversitesi'nde toplumbilim profesörü olan Foster'ın bu çalışması birkaç açıdan önemliydi.

1. Foster, Marx'a yönelik eleştirinin yöntemsel ikiyüzlülüğünü Sartre'dan yaptığı bir alıntıyla olağanüstü bir biçimde dile getirmiş yapıtında. (Örneğin, *Popper, Giddens*, vb.)
 2. Marksizmin *ekoloji*yle ilgili bütün yanlış ve kasıtlı anlaşılmalarını irdeliyor ve kaynaklarla düzeltiyor.
 3. 1920-1970 arasında sol çizgide indirgemeci ya da dışlayıcı *çevre-doğa* yaklaşımlarını eleştiriyor.
 4. Marksizmin felsefe geleneği içinde özellikle *çevre-doğa* konusunda kaynaklarını sağlıklı bir biçimde irdeliyor. Bu çizgi: Epikür-Bacon-Hegel-Feuerbach-Darwin-Gassendi-Liebig-Marx-Engels-Buharin-Caudwell.
 5. Ekoloji sorunu gerçekte *tarım* sorunu. Yapıt aynı zamanda tarım tarihi.
 6. *Kır-kent çelişkisi* ve *doğaya yabancılaşma* temel kavramlar...
 7. Malthus, Proudhomme eleştirisi. *Nüfus* sorunu.
 8. Eyişimi (*diyalektik*) Epikür geleneğine bağlama (*zorunluluk ve rastlantının evrimde rolü* ve *ilerlemeci* mantığın kesin eleştirisi) yapıtın belki de en unutulmaz yanı. Değerli bir yapıttı.
- 'Sorum, doğaya dar insan amaçları için tek yanlı biçimde hâkim mi olunacağı, yoksa, insanın doğayla ve diğer insanlarla yabancılaşmasının insani varoluşun ön koşulu olmaktan çıkarılacağı bir özgür üreticiler toplumunda mı yaşanacağı sorunudur.'
- (331)

(2000-2005)

GEORGE MYERSON (1957, ABD)

Myerson, George; Ekoloji ve Postmodernizmin Sonu (Ecology and the End of Postmodernism, 2001), Çev. Ebru Kılıç, Everest Yayınları, Birinci basım, 2004, İstanbul, 95 s.

Günümüzde çevrebilim (*ekoloji*) ve küresel çevre bağlamının getirdiği yeni büyük anlatının ardçağcı (*postmodern*) savı çürüttüğünü ileri sürüyor Myerson haklı olarak. Önemli bir yazı.

(2000-2005)

MARTIN COHEN (1964, İngiltere)
ANDREW McKILLON (1969, İngiltere)

**Cohen, Martin/ McKillop, Andrew; Kıyamet Makinesi,
(The Doomsday Machine, 2012), Çev. Serap Arslanpay,
İletişim Yayınları, Birinci Basım, 2016, İstanbul, 296 s.**

‘Dünyanın en pahalı yakıtı nükleer enerjinin ağır bedeli’ altbaşlıklı kitap, kapsamlı, yetkin ve güncel (konuyla ilgili tüm verilere egemen) bir çalışma. Bana ilginç ve yeni gelen yanı seçenek *yenilenebilir yakıt* görüşünü de eleştirmesi, yüz vermemesi. Geriye kalan tek çözüm enerji kullanımı siyasetleri ve gereksiz kullanımı giderme. Bu tezi çok geliştirmemişler. Buna karşılık nükleer enerjiyi savunan tüm tezleri özenle çürütüyorlar adım adım. Kaynak olarak kullanılabilecek kitaptan bir alıntı, son bölümce:

“Peki bütün bunlar neyi kanıtlar? Çok basit. Günümüzde, nükleer enerji dünyadaki enerji talebinin sadece yüzde 2 veya 3’ünü karşılar –bu oran, yapılan muazzam yatırımı ve üstlenilen riski haklı çıkarmaya kesinlikle yetmez. Gerçekçi ve hilesiz bir şekilde planlanmış stratejiler, canlıların yaşamını tehlikeye sokmadan ve atıkları her yere yaymadan da enerji tüketimini çok daha fazla azaltabilir.” (269)

Küresel enerji siyasetlerinin başlangıç adımı olarak ben de böyle bir izlenceyi önelemekten yanayım.

(2016)